

Hindistan'ın ilk başbakanı Jawaharlal Nehru ölümüne (1964) kadar bu görevini sürdürdü ve laik, demokratik ve parlamenter bir yönetim oluşturmaya çalıştı. 1965'te başbakanlığa Lal Bahadır Shastri seçildi ve aynı yıl Pakistan ile Keşmir konusunda kısa süreli yeni bir savaş oldu. Bu sırada Shastri'nin ölümü üzerine yerini Ocak 1966'da Kongre Partisi başkanı Nehru'nun kızı Indira Gandhi aldı. Gandhi'nin ilk dönem başbakanlığı Mart 1977'ye kadar sürdü; bu dönemde Pakistan'la savaş (1971), 1974'te ilk atom bombasının patlatılması ve aynı yıl içerisinde Sikkim Prensiği'nin bir eyalet olarak ülkeye katılması gibi önemli olaylar meydana geldi. Ancak bu arada Indira Gandhi'ye karşı çok kuvvetli bir muhalefet oluştu ve Kongre Partisi 1977 seçimlerini kaybetti; Janata Partisi lideri Morarji Desai başbakan oldu. Fakat koalisyon hükümetinin başarısızlığı ve toplumsal gerginliklerin ortaya çıkması üzerine istifa etti ve yerine geçici başbakan olarak Çaran Singh tayin edildi; arkasından yapılan erken seçimleri ise tekrar Kongre Partisi kazandı ve Indira Gandhi ikinci defa iktidara geldi (Ocak 1980). Indira Gandhi'nin ikinci başbakanlığı, 31 Ekim 1984'te ayrılıkçı Sihler'den kendi muhafızlığını yapan iki asker tarafından öldürülmesine kadar sürdü; Aralık 1984 seçimlerinden sonra da yerine oğlu Rajiv Gandhi getirildi. Rajiv Gandhi partisinin 1989 seçimlerini kazanamaması üzerine istifa etti; Mayıs 1991'de de ayrılıkçı Tamil gerillalarının suikastına kurban gitti. Onun arkasından sırasıyla Vishvanath Pratap Singh, Çandra Şehar, Narasimha Rao ve Deve Gowda başbakan oldular.

Pakistan'ın ayrılmasından sonra Hindistan Devleti'nin hâkimiyetindeki topraklarda kalan müslümanlar 1947'den bugüne kadar çeşitli sıkıntılarla karşılaşmışlardır. Toplumun eğitimli seçkin kısmının hemen tamamı Pakistan'a göç ettiğinden geri kalanlar, ekonomik ve kültürel bakımdan en aşağı seviyede olanları meydana getirmiştir. Ülkenin dinî temeller üzerine kurulan tezlerle bölünmesi, ayrıca Pakistan'la yaşanan ihtilâflar yüzünden Hindistan'da kalan müslümanlar daima potansiyel Pakistan ajanı olarak suçlanıp dışlanmışlardır. Bu süreçte gelişen ırkçı Hindû hareketleri de ülkeden İslâm kültürünün izlerini silmeye yönelik kampanyalarla mevcut sıkıntıları arttırmıştır. Bunların en belirgin Aralık 1992'de, Ayodhya şehrinde bulunan Sultan Bâbü'e ait bir caminin eski bir Hin-

dû tapınağının arsası üzerine bina edildiği gerekçesiyle yıkılmasıdır. 1992'den beri binlerce kişinin ölümüyle sonuçlanan toplumsal çatışmalara sebep olan bu olay, Hindistan hükümeti tarafından çözümlenmeyip sürüncemede bırakıldığı için halen hassasiyetini korumaktadır.

1991 verilerine göre nüfusu 844 milyon bulan Hindistan'da müslümanların oranı % 13'tür. Ekonomik veya kültürel engellerle bu sayıma katılamayanların varlığı da düşünülerek müslümanların sayısının yaklaşık 110 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu rakam, İslâm âleminde Endonezya'dan sonra ikinci büyük yoğunluğu oluşturmaktadır. Ancak müslümanlar resmî ve özel sektörlerde nüfuslarıyla orantılı biçimde temsil edilmemektedir. Hindistan'da yaşayan müslümanların % 90'ı Sünnî olup çoğunluğu Hanefî, az bir kısmı da Şâfiî'dir (yaklaşık 5 milyon). Şiiler ise genelde Ca'ferî'dir; az sayıdaki İsmâîlî (Dâvûdî Bohrâ ve Nizârî Hocalar) güneyde Bombay'da yaşamaktadır. Müslümanlar, ülke içinde azınlık psikolojisi içinde bulunmaları sebebiyle aralarındaki mezhep çatışmalarına son vermiş gibidirler. Sünnî gelenek Diyûbendî ve Birilvî ekollerinden beslenmektedir. Dinî hayata tesir eden iki önemli hareket ise Cemâat-i İslâmî ve Cemâat-i Tebliğ'dir. Faaliyetleri genellikle Kuzey ve Orta Hindistan'da yoğun olan bu hareketler müslüman toplumun her türlü ihtiyacıyla ilgilenen vakıf anlayışına sahiptirler.

BİBLİYOGRAFYA :

H. M. Elliot – J. Dowson, *History of India as Told by Its Own Historians*, I-VIII, London 1866-77; Kaye- Mallison, *History of the Indian Mutiny*, V, London 1889; Zambaur, *Manuel*, s. 279-304; Z. Faruki, *Aurangzib and His Times*, Bombay 1935; W. W. Hunter, *The Indian Muslims*, Calcutta 1945; W. C. Smith, *Islam in Modern India*, London 1946; Bayur, *Hindistan Tarihi*, I-III, tür.yer.; J. Nehru, *The Discovery of India*, Bombay 1960; C. Khaliqzaman, *Pathway to Pakistan*, Lahore 1961; K. K. Aziz, *Britain and Muslim India*, London 1963; M. Malik, *Muslim Nationalism in India and Pakistan*, Washington 1963; Aziz Ahmad, *Studies in Islamic Culture in the Indian Environment*, Oxford 1964; a.mlf., *An Intellectual History of Islam in India*, Edinburgh 1969; S. A. Husain, *The Destiny of Indian Muslims*, Bombay 1965; K. A. Nizami, *Studies in Medieval India History and Culture*, Allahabad 1966; a.mlf. – M. Habib, *A Comprehensive History of India*, V, Delhi 1970; D. N. Marshall, *Mughals in India*, Bombay 1967; H. W. Hodson, *The Great Divide*, London 1969; M. Ikram, *Muslim Civilization*, New York 1969; M. Mujeeb, *The Indian Muslims*, London 1969; I. H. Siddiqui, *Some Aspects of Afghan Despotism in India*, Aligarh 1969; a.mlf., *Islam and Muslims in South*

Asia: Historical Perspective, Delhi 1987; CHIs., II, 1-97; Riazul Islam, *Indo-Persian Relations*, Tehran-Lahore 1970; P. Hardy, *The Muslims of British India*, Cambridge 1972; S. A. A. Rizvi, *The Religions and Intellectual History of the Muslims in Akbars Reign*, Delhi 1975; a.mlf., *The Wonder that Was India*, II, London 1987; I. H. Qureshi, *The Muslim Community of the Indo Pakistan Subcontinent*, Karachi 1977; Ebul Kalam Azad, *India Wins Freedom*, Delhi 1978; A. M. Schimmel, *Islam in the Indian Subcontinent*, Leiden-Köln 1980; Shan Muhammad, *The Indian Muslims: A Documentary Record 1900-1947*, Meerut-New Delhi 1980, tür.yer.; Muhammad Sadiq, *A History of Urdu Literature*, New Delhi 1984; K. Saxena, *Muslims and the Indian National Congress*, New Delhi 1985; Naimurrahman Farooqi, *The Mughals and Ottomans*, New Delhi 1989; *The Cambridge Encyclopedia of India*, Cambridge 1989; Iqbal A. Ansari, *The Muslim Situation in India*, New Delhi 1989; T. Mahmud, *Statute-Law Relating to Muslims in India*, New Delhi 1995; M. A. H. Ispahani, *Qaid-e Azam Jinnah*, London, ts.; M. A. Matiar Rahman, *From Consultation to Confrontation*, London, ts.; T. W. Arnold – M. Mujeeb, "Hindistan", *İA*, V/1, s. 517-535; J. Burton-Page, "Hind", *Eİ²* (İng.), III, 415, 452.



AZMÎ ÖZCAN

IV. OSMANLI-HİNDİSTAN MÜNASEBETLERİ

Osmanlılar'ın Hindistan'daki müslüman devletlerle olan ilişkilerinin tarihi XV. yüzyıla kadar gitmektedir. Bu hususta ilk adımı atan, güneydeki Behmenî hânedanından Sultan III. Muhammed Şah'tır (1463-1482). Muhammed Şah, muhtemelen İstanbul'un fethinden sonra ünü bütün İslâm âlemine yayılan Fâtih Sultan Mehmed'e bir mektup yazıp onu tebrik etmiş ve iyi ilişkiler kurmak istediğini bildirmişti. 1527'de Behmenî Sultanlığı'nın çöküşüne kadar karşılıklı elçiler ve mektuplarla devam eden bu ilişkilerin sürdürülmesinde Hâce-i Cihân diye anılan Behmenîler'in ünlü veziri Hoca Mahmûd-ı Gâvân'ın önemli rolü oldu. Mahmûd-ı Gâvân, gönderdiği temsilciler vasıtasıyla Osmanlılar'la doğrudan doğruya ticaret ilişkileri kurmuş ve Bursa'da bir koloni oluşturmuştur.

Behmenîler'den sonra Gucerât'ta hüküm süren Muzafferî hânedanı da Osmanlılar'la dostluk kurmaya önem verdi. XVI. yüzyılda Gucerât Hükümdarı II. Muzaffer Şah ile Yavuz Sultan Selim arasında karşılıklı mektuplaşmalarla siyasî ilişkiler başlatıldı. Muzaffer Şah, Eylül 1518'de gönderdiği mektupta kazandığı zaferlerden dolayı Yavuz Sultan Selim'i kutladı. Muzafferî Sultanlığı'nın büyük vezirlerinden Diû Valisi Melik Ayaz da Yavuz Sultan Selim'e doğrudan mektup yollayıp ona

halife olarak hitap etti ve Hint Okyanusu'ndaki Portekiz tehdidine karşı yardım istedi. Bu sırada Osmanlılar da ciddi bir şekilde Batı Hindistan'daki Portekiz üslerine yönelik bir hareket düşünüyorlardı. Selman Reis'in bu konudaki lâyihası Portekiz üslerinin durumu, onların Hindistan, Seylan, Malaka ve Sumatra'daki faaliyetleri hakkında bilgi vermektedir. Hatta Osmanlılar'ın Yemen valisi Emîr Mustafa b. Behrâm ve Hoca Sefer'in idare ettiği bir Türk donanması 1531'de Diû'ya gitmiş ve burayı Portekizliler'e karşı savunmuştu. Ardından Gucerât hâkimi Bahadır Şah Gucerâtî, artan Portekiz baskısı üzerine İstanbul'a bir elçi yollayarak yardım talebinde bulundu (1536). Bunun üzerine Hadım Süleyman Paşa idaresindeki bir Osmanlı filosu 1538 Haziranında Süveyş'ten hareket edip Diû'ya kadar ilerledi ve buralardaki Portekiz üslerini top ateşle yıpratıktan sonra geri döndü; bu hareket bölgedeki ilk ve son büyük askeri teşebbüstür.

Bâbürlüler'in ilk zamanlarında Osmanlılar'la doğrudan ilişki kurduklarına dair bir bilgiye rastlanmamaktadır. Her ne kadar Bâbü Şah'ın saltanatı sırasında Osmanlı Türkleri'nden bazı askerî uzman ve sanatkârların Hindistan'da görevlendirildiği biliniyorsa da iki devlet arasında diplomatik çerçevede bir irtibat başlatılmadığı anlaşılmaktadır; bunda, iki devletin Türk-İslâm dünyasının liderliği konusunda taşıdığı rekabet duygusunun etkili olduğu sanılmaktadır. Bâbü Şah'ın 1530'da ölümünden sonra yerine geçen Hümayun Şah zamanında karşılıklı dostluk emareleri görülür. Bâbürlüler'le ilk ciddi ilişkiler, 1555'te Basra'da mahsur kalan Osmanlı donanmasını buradan çıkarmak için Hint kapitanlığına tayin edilen Seydi Ali Reis'in Portekiz donanmasıyla yaptığı çarpışmadan sonra şiddetli fırtınanın tesiriyle Hindistan sularına sürüklenmesi ve Sûret Limanı'na çıkıp daha sonra Sultan Hümayun'la görüşmesi sonucunda başladı. Bu görüşmede Seydi Ali Reis Osmanlı elçisi kabul edilerek ilgiyle karşılandı. Ona Osmanlı Devleti hakkında çeşitli sorular soran Hümayun'un bu sırada Kanûnî Sultan Süleyman için sarfettiği sitayişkâr ifadeler (*Mir'âtü'l-memâlik*, s. 13 vd.) en azından Osmanlılar'a karşı ön yargılı olmadığını gösterir. Bazı kaynaklar, Hümayun'un Seydi Ali Reis'le Kanûnî'ye bir mektup yolladığını yazıyorsa da (Farooqi, s. 16) *Mir'âtü'l-memâlik*'te böyle bir bilgi mevcut değildir. Bu durumda Hümayun'a atfedilen mektubun onun ölümünden sonra tahta geçen Ekber Şah tarafından gönderilmiş olması lâzımdır. Söz konusu mektupta Kanûnî Sultan Süleyman'a zamanın halifesi olarak hitap edilmekte ve dostluk arzulandığı belirtilmektedir. Ancak Ekber Şah'ın daha sonra tavrının değiştiği anlaşılmaktadır. Zira Osmanlılar'ın Sünniliğin hâmisî olduğu ifade edildikçe bundan rahatsızlık duyduğu ve Dîn-i İlahî adıyla anılan kendi oluşturduğu inanç sistemine karşı çıkan bir kişiye de "Osmanlı temsilcisi" dediği bilinmektedir. Yine Orta Asya'daki hedeflerine ulaşabilmek için bir ara Safevîler ve Özbekler'le beraber Osmanlılar'a karşı bir ittifak girişiminde bulunduğu, Portekizliler'le de Yemen'e ortak bir saldırı planladığı nakledilmektedir; ancak her iki girişim de gerçekleşmemiştir.

Ekber Şah'ın 1605'te ölümünden sonra yerine geçen Cihangir de Osmanlılar'a karşı bu menfi tavrını devam ettirdi. Asıl adı Selim olduğu halde Yavuz Sultan Selim'den dolayı bu adı kullanmayan Cihangir, *Tüzük-i Cihângirî* adlı hâtıratında Ankara Savaşı'nda dedesi Timur'un Osmanlılar'a karşı elde ettiği başarıdan iftiharla bahsederek Bâbürlüler'in daha üstün olduğunu ima etmiştir (s. 144, 145). Bunun yanı sıra, saltanatının ilk yıllarında Şah I. Abbas ile olan dostluğu ve akrabalık bağı sebebiyle Osmanlı-Safevî gerginliklerinde Safevîler'i destekledi; Osmanlılar'ın gönderdiği iki elçilik heyetini de hoş karşılamadı. Ancak bir Bâbürlü toprağı olan Kandehar'ın Safevîler tarafından zaptedilmesi üzerine bu defa onlara karşı Özbek-Osmanlı-Bâbürlü ittifakı kurmaya çalıştı. Fakat IV. Murad'ın olumlu baktığı bu girişim Cihangir'in âni vefatıyla sonuçsuz kaldı.

Cihangir'in yerine geçen Şah Cihan Osmanlılar'la düzenli bir diplomatik ilişki kurmaya çalışmıştır. Kandehar'ı geri almak amacıyla Cihangir'in planladığı Sünnî ittifakını gerçekleştirmek isteyen Şah Cihan, IV. Murad'ın Bağdat seferi sırasında ona bir elçi ve mektup gönderdi. Hint kaynaklarında, elçinin maksadının öncelikle Bâbürlü sarayı için at satın almak olduğu belirtilmekle birlikte mektubun muhtevası ve Osmanlı tarihçisi Naîmâ'nın ifadeleri, asıl amacın Safevîler'e karşı ittifak yapılması olduğunu ortaya koymaktadır (*Târih*, III, 1263). Mîr Zarîf İsfahânî adındaki elçinin getirdiği mektupta Şah Cihan İranlılar'a karşı mücadelesinin gerekliliğinden bahsetmekte ve Sultan Murad'ın bir an önce Bağdat'ı bunlardan kurtarmasını istemektedir. Öte yan-

dan kendisinin de Kandehar ve Horasan'a sefer düzenleyeceğini bildiriyor, böylece doğuda Bâbürlüler, batıda Osmanlılar tarafından sıkıştırılacak olan Safevîler'in ortadan kalkacağını söylüyordu. Şah Cihan'ın bu girişiminden sonra IV. Murad, Arslan Ağa adındaki elçisini zengin hediyelerle Hindistan'a gönderdi. Elçiye gösterilen büyük iltifatlara rağmen Şah Cihan'ın IV. Murad'ın mektubundaki üsluptan hoşlanmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim bu sırada IV. Murad'ın öldüğü ve yerine Sultan İbrâhim'in geçtiği haberi Hindistan'a ulaştığı halde sadece Bâbürlü vezirinden Osmanlı vezirine hitaben bir mektup yazılmış ve hükümdarları hakkında kullanılan ifadelerden duyulan üzüntü belirtildikten sonra yeni bir elçilik heyetiyle mektup gönderilmeyeceği kaydedilmiştir. Ayrıca bu mektup İstanbul'a varmadan Sultan İbrâhim'in Şah Cihan'a yolladığı, Bağdat'ın fethiyle ortaya çıkan sonuçları ve İslâmiyet'e yapılan hizmetleri anlatan, ayrıca kendisinin tahta geçişini bildiren mektuba da cevap verilmemiştir.

Bâbürlü-Osmanlı ilişkilerinde yaşanan kısa bir durgunluktan sonra bu defa ilk adım 1649'da IV. Mehmed tarafından atılarak Seyyid Muhiddin adındaki elçiyle bir mektup gönderildi. Osmanlı teşebbüsünün amacı, Orta Asya'da devam eden karışıklıkların ve hanlıklar arası kavgaların sona erdirilmesinde Bâbürlü desteğinin sağlanması idi. Şah Cihan 1651'de görüştüğü elçiye yine büyük iltifatlarda bulundu ve getirdiği mektuba Hacı Ahmed Said adlı elçisiyle cevap göndererek kendisinin de Orta Asya'daki gelişmelerden rahatsızlık duyduğunu ve oradaki mâsum müslümanları korumak istediğini belirtti. Şah Cihan yeniden kurulan diplomatik münasebetlerden faydalanarak tekrar Sünnî ittifakını, Safevîler'e karşı Osmanlı-Bâbürlü-Özbek cephesini oluşturmayı düşünüyordu. Ancak bu çerçevede karşılıklı iker elçi daha gidip gelmesine rağmen iyi niyet ifadeleri ve hediyelerin takdiminden öte bir gelişme sağlanamadı. Son olarak Osmanlı sultanı tarafından gönderilen Hüseyin Ağa adındaki elçi Hindistan'a ulaştığında (Kasım 1657) taht kavgaları başlamış ve Şehzade Murad Gucerât'ta bağımsızlığını ilân etmişti; dolayısıyla Hüseyin Ağa elindeki mektubu Murad'a vererek geri dönmek durumunda kaldı. Bu yüzyılda sıklaştığı görülen diplomatik ilişkiler iki kültürün birbiri hakkında daha geniş bilgiler edinmesine de vesile olmuş, meselâ klasik Türk edebiyatında önemli bir yenileşme hareketi sayılan sebk-i Hin-

dî akımı çağın şairleri tarafından kolayca benimsenip yaygınlaştırılmıştır.

Bundan sonra Osmanlı-Bâbürlü ilişkilerinde bir durgunluk dönemi başladı. Hindistan'daki kargaşalığın ardından Evrengzîb tahtı ele geçirince (1658) yeni sultana İslâm dünyasının her tarafından tebrik heyetleri geldiği halde Osmanlılar'ın kayıtsız kalmaları onun da soğuk davranmasına yol açtı. Esasen Evrengzîb açısından yeniden siyasi ilişkiler başlatmayı gerektirecek herhangi bir sebep de yoktu; zira hem Orta Asya'daki hanlıklarla hem de Safevîler'le iyi ilişkiler kurulmuştu. Ancak 1666'da Safevîler'le arası açılınca sultan İstanbul'a bir heyet göndermeyi düşünmüş, fakat Şah II. Abbas'ın ölümüyle gerginlik ortadan kalktığı için buna lüzum görmemişti.

II. Süleyman 1689'da Evrengzîb'e Ahmed Ağa adında bir elçi göndererek münasebetleri yeniden başlatmak istedi. Osmanlı Devleti Avrupa karşısında uğradığı askerî mağlûbiyetler, malî sıkıntılar ve kuraklık yüzünden karşı karşıya kaldığı meselelerin üstesinden gelebilmek için diğer müslüman devletlerden destek arayışına girmişti. II. Süleyman mektubunda hilâfet müessesesinin sorumluluğundan, çekilen sıkıntılardan bahsediyor, kâfirlere karşı verilen cihadı anlatıyor ve bu cihadda bütün müslümanların birlik olması temennisiyle ilişkilerin geliştirilmesini arzu ettiğini belirtiyordu. Şüphesiz bu aşamada Osmanlılar'ın bekledikleri yardım sadece malî destek olabilirdi. Ancak Evrengzîb bu konuda hiçbir teşebbüste bulunmadığı gibi diplomatik ilişkileri geliştirmeye yönelik bir adım da atmadı. Böylece ilişkilerdeki durgunluk devam etti ve onun arkasından tahta geçen I. Bahadır Şah ile Cihandar Şah zamanlarında da hiçbir girişimde bulunulmadı. 1713'te tahta geçen Ferruhsiyer ise Hacı Niyaz Beg Han adlı bir elçiyle III. Ahmed'e bir mektup göndererek bu durgunluğa son vermek istedi. Anlaşıldığına göre Ferruhsiyer, Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişki kurup Hindistan'ın karışık durumunda kendi tahtını sağlamlaştırmak istiyordu. Mektubunda Hindistan'ın siyasi vaziyeti hakkında bilgi vermiş, iki devlet arasında dostça ilişkiler kurulmasının ve karşılıklı elçi gönderilmesinin sağlayacağı faydaları belirtmişti. Hacı Niyaz mektubu, o sırada Avusturya ile olan gerginlik yüzünden Edirne'de bulunan padişaha sundu; fakat mektup Ferruhsiyer'in üslûbu beğenilmediği ve verdiği bilgilere güvenilmediği için cevaplandırılmadı.

Ferruhsiyer'den sonra tahta geçen Muhammed Şah, Hindistan yoluyla İstanbul'a gitmekte olan bir Buhara elçisinin kendisinden yardım istemesi üzerine III. Ahmed'e bir mektup yazdı. Padişah için son derece nazık ve hilâfet için saygılı ifadeler taşıyan bu mektup Osmanlı-Bâbürlü ilişkilerinde dostça bir hava başlattı ve arkasından karşılıklı birkaç elçi ve mektup teâtî edildi. 1730'lara gelindiğinde Bâbürlü-Osmanlı ilişkilerini daha da güçlendirecek bir gelişme oldu. Bu gelişme, İran'da Avşarlılar'ın Safevî hânedanının yerine geçmesi ve zamanla hem Bâbürlüler hem de Osmanlılar için tehlikeli bir hal alması idi. Avşarlılar'ın ilk hükümdarı Nâdir Şah, önce rahatsızlık duyduğu Afgan kabilelerini bahane ederek Hindistan üzerine yürüdü ve Karnal Savaşı'nda (1739) Muhammed Şah'ı yendi. Hindistan dönüşünde bu zaferini bir mektupla Osmanlılar'a bildirip onlardan Ca'ferî mezhebinin beşinci mezhep olarak kabul edilmesini ve Haremeyn'in müştereken muhafazasını istedi; isteklerinin reddi üzerine de Osmanlı Devleti'ne savaş açtı (1743). Bu sırada Nâdir Şah'a karşı destek arayışında olan Muhammed Şah, Osmanlılar'la diplomatik ilişkileri güçlendirmek amacıyla 1744'te I. Mahmud'a Seyyid Atâullah adında bir elçi yolladı. Muhammed Şah mektubunda gittikçe büyüyen Nâdir Şah tehlikesinden bahsederek onun Osmanlılar aleyhindeki planlarını sıralıyordu. Aynı şekilde Nâdir Şah'a karşı benzer arayış içinde bulunan Osmanlılar da Muhammed Şah'tan gelen teklifi benimseyerek Mehmed Sâlim Efendi adında bir elçiyle cevabî mektup gönderdiler. Ayrıca Seyyid Atâullah Efendi de Hindistan'a dönerken I. Mahmud'un bir mektubunu beraberinde götürdü. Muhammed Şah, her iki mektubu aldıktan sonra yazdığı yeni mektubunda coğrafi uzaklığın iki devlet arasındaki dostluk ilişkisini zedelememesini ve bu dostluğun alenen ilân edilmesini istedi. Ancak Muhammed Şah'ın 1748'de ölmesi bu ilişkileri sekteye uğrattı. Onun arkasından gelen güçsüz sultanlar birbirleriyle uğraşmaktan dışarıya bakmaya imkân bulamadılar ve ardından da Bâbürlü Devleti gittikçe artan bir hızla dağılma sürecine girdi.

Muhammed Şah ile I. Mahmud arasında elçilerin gidip gelmesi sırasında, aynı zamanda Dekken valisi olan, fakat fiilen bağımsız bir idareci gibi hareket eden Haydarâbâd Nizamlığı'nın kurucusu Vezir Nizâmülmülk Âsafcâh'ın mektupları

da İstanbul'a ulaşmıştı. Nizâmülmülk, Nâdir Şah'ın ölümünün ardından yazdığı son mektubunda padişahın iç karışıklıklar içinde bulunan İran'ı zaptetmesini istiyor, Osmanlı ordusu İran'a girdiği takdirde Şiliğin ortadan kalkacağını ve Sünî Müslümanlığın bu bölgeye hâkim olacağını ileri sürüyordu. Ancak Nizâmülmülk'ün bu mektubu İstanbul'a varmadan Osmanlı-İran savaşı bir barış antlaşması ile sona ermişti. Onun yerine geçen oğlu Nâsir Ceng de I. Mahmud'a bir mektup gönderdi ve ondan kâfirlerle zalimlere karşı verdiği cihadda kendisine yardım etmesini istedi. Bu çabalara rağmen Bâbürlüler'in yıkılış tarihi olan 1858'e kadar Osmanlı-Bâbürlü diplomatik teması yeniden kurulamadı. Fakat Osmanlılar'ın Güney Hindistan'daki müslüman sultanlıklarla ilişkileri devam etti. 1774'ten itibaren Malabar Sultanı Ali Raca ve ondan sonra yerine geçen kızı Bîbî Sultan İstanbul'a elçiler göndererek İngilizler'e karşı Osmanlı hükümdarından yardım istedilerse de I. Abdülhamid bu konuda fazla bir şey yapamadı. Çok geçmeden Meysûr Sultanlığı'ndan da buna benzer bir talep geldi ve güneydeki İngiliz istilâsına karşı mücadele veren Tîpû Sultan, Osmanlılar'ın desteğini sağlamak için İstanbul'a 1784 ve 1786 yıllarında iki defa kalabalık heyetler gönderdi. Özellikle 700 kişiden oluşan ikinci heyet çok zengin hediyeler getirdi ve uzun süren görüşmeler yaptı. Tîpû Sultan, ticarî ve askerî yardım yanından Osmanlı halifesinden berat da istiyordu. Fakat bu sırada Osmanlı-Rus ve Osmanlı-Avusturya savaşları devam ettiğinden bu istekler karşılanamadı ve cevabî mektupta, İngilizler'le olan anlaşmazlıklarında ara buluculuk yapılabileceği bildirilerek kendilerine mümkün mertebe meselelerin savaşız halledilmesi tavsiyesinde bulunuldu. 1792'de yenilgiye uğrayan Tîpû Sultan Fransızlar'la iş birliği yaparak İngilizler'den intikam almaya kalkışınca İngiltere hükûmeti III. Selim'den bu iş birliğini önlemesini istedi. III. Selim 1798'de Tîpû Sultan'a yazdığı mektupta Fransızlar'ın İslâm düşmanı olduğunu söyleyerek onlara güvenilmemesini tavsiye etti. Tîpû Sultan ise 10 Şubat 1799 tarihli cevabî mektubunda İngilizler'in işgalci olduğunu ve onlara karşı mücadeleden başka yol bulunmadığını yazdı; aynı yıl içerisinde de İngilizler'le yaptığı savaş sırasında öldü. Böylece Hindistan'da İngiliz hâkimiyetinin yayılmasına karşı direnen son engellerden biri daha ortadan kalktığı gibi Osmanlılar'la diplomatik ilişki kuracak bir sultanlık da kalmadı.

XIX. yüzyılın başından itibaren İngilizler'in Hindistan'a fiilen hâkim olmasıyla ortaya çıkan yeni durum özellikle müslümanlar üzerinde derin tesirler uyandırdı. İngiliz hâkimiyeti, Hindûlar için sadece bir yönetim değişikliği iken müslümanlar için tarihlerinde ilk defa siyasî hâkimiyetin kaybedilmesi ve gayri müslim yabancıların egemenliği altında yaşama mecburiyetinde kalınması anlamına geliyordu. Bu durum din ve kültür meselelerini beraberinde getirdi ve Hint müslümanlarını güvenilebilecek bir merkez aramaya, dolayısıyla zamanın en güçlü İslâm devleti durumundaki Osmanlılar'a daha fazla yakınlaşmaya sevketti. Bâbîâli'nin XIX. yüzyılın ortalarında Bombay ve Kalkûta'da konsolosluk açması da bu yakınlaşmayı etkiledi. Böylece gittikçe yayılan Osmanlıcılık duygular 1853'te Kırım Savaşı sırasında açığa vuruldu ve Hindistan'ın bazı şehirlerinde Türk ordusu için yardım toplandı. Hint müslümanları, İngiliz hâkimiyetine karşı 1857'de başlatılan büyük direniş sırasında Osmanlı Devleti'nden destek istediler. Fakat bu esnada Ruslar'a karşı İngiliz yardımına ihtiyaç duyan Bâbîâli destek verecek durumda değildi. Aksine İngilizler padişah-halifenin kendileriyle müttefik olduğunu yayarak Hint müslümanlarının direnişini kırmaya çalıştılar. Bazı kaynaklar, Osmanlı sultanının Hindistan'a bu çerçevede bir mektup gönderdiğini ve halka İngilizler'e karşı koymamaları hususunda tavsiyelerin yer aldığı bu mektubun camilerde okunduğunu yazmaktadır.

Hindistan, 1858'de Bâbürlü hânedanının sona ermesinin ardından resmen İngiliz sömürgesi haline gelirken Hint müslümanları da Osmanlı Devleti'ne karşı daha yakın bir ilişki içerisinde girdiler. Bunda, 1857 olaylarından sonra Osmanlı topraklarına sığınan Hindistanlı ulemânın faaliyetleri kadar gelişen haberleşme ve ulaşım imkânlarının da tesiri bulunmaktadır. Hindistan müslümanlarının Osmanlılar'a karşı beslediği duyguları belirleyen bir başka etken de Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin mahiyetidir. 1880'lere kadar bu ilişki genelde pek soğuk olmadığı için Hindistan müslümanları da duygularını serbestçe dile getirmişler, özellikle 1870'lerin ortalarından itibaren ve Doksanüç Harbi sırasında Osmanlılar için yardım toplamak, gösteriler yapmak, İngiltere hükûmeti nezdinde müracaatlarda bulunmak gibi yoğun faaliyetler içerisinde olmuşlardır. Özellikle bu savaş sırasında yerli basın Osmanlıcılık duyguların sözcülü-

ğünü üstlenmiş ve kurulan Encümen-i İslâm, Encümen-i Te'yid-i Türkiye ve Meclis-i Müeyyid-i İslâmiyye cemiyetleriyle Dârululûm-i Diyûbend gibi dinî eğitim müesseseleri yardım toplama kampanyaları başlatmışlardır. Bu sırada Hindistan'daki hâkim duygu, İslâm dünyasının ümidi olan halifenin idaresindeki son müslüman devletine yardım edilmesi gerektiği şeklindedir. Onlara göre eğer Osmanlılar da ortadan kalkarsa İslâm'ın geleceği tehlikeye girecektir. Hindistan müslümanları başka bir devletin vatandaşları olmakla birlikte dinî açıdan Osmanlı halifesine bağlıdır; dolayısıyla gerektiğinde ellerinde bulunan imkânları halifenin kullanımına sunmaya mecburdurlar.

1880'lerden itibaren İngiliz-Osmanlı ilişkilerinde başlayan soğukluk Hindistan müslümanlarının Osmanlılar'a karşı tavrını da etkilemiş ve müslümanlar zaman zaman kendilerini sıkıntıda hissetmişlerdir. II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Devleti'nin Hindistan'a yönelik faaliyetleri ise genel olarak ulemâ ve nüfuzlu kimselerle ilişki kurmak, gazeteler yoluyla propaganda yapmak, konsoloslar vasıtasıyla kamuoyu oluşturmak, tarikatların nüfuzunu değerlendirmek, hac ve diğer vesilelerle destek aramak gibi çalışmalarda yoğunlaşmıştır. Bunlar yapılırken hedeflenen şey, genellikle ileri sürüldüğünün aksine askerî bir ayaklanmayı teşvik etmek değil, müslüman kamuoyunun baskısıyla İngilizler'in Osmanlı Devleti'ne karşı olan politikalarını etkilemektir. Aynı şekilde Osmanlı Devleti'nde meydana gelen gelişmeler Hindistan müslümanlarınınca yakından takip edilmiş, 1897 Yunan Savaşı ve Hicaz demiryolunun inşası sırasında büyük meblağlarda yardım gönderilmiştir. İngilizler de Hindistan'daki Osmanlıcılık duygulardan ve bu devlete gösterilen ilgiden tedirgin olarak gelişmelere karşı tedbir almak için bazı İstanbul gazetelerinin ülkeye girişini yasaklamışlar, Osmanlı vatandaşlarının faaliyetlerini kontrol altında tutmuşlar ve konsoloslukların çalışmalarına kısıtlamalar getirmişlerdir. Diğer taraftan Hindistan'a yönelik Osmanlı faaliyetleri sonucunda Sultan II. Abdülhamid'in şahsına karşı büyük bir saygı ve bağlılık oluşmuştur. Nitekim II. Meşrutiyet'in ilânı ve daha sonra II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi üzerine Hindistan'da büyük bir şaşkınlık yaşanmış ve müslümanlar bir süre bu gelişmeleri kabul etmediklerini açıklamışlardır. Ancak daha sonra, İttihatçılar'ın hilâfet gibi bazı dinî kurum ve sembollerin önemini

vurgulayarak İslâm dünyasına yönelik faaliyetler içerisine girmeleri ve Hindistan'da etkin olmaya başlayan Aligarh Okulu'na mensup aydınların bunlarla temasa geçmeleri neticesinde tekrar güven sağlanmış, Trablusgarp ve Balkan savaşları sırasında yine aynı coşkuyla Osmanlılar için yardım toplanıp gösteriler yapılmıştır. Balkan Savaşı esnasında da bir sağlık ekibi teşkil edilerek Türkiye'ye gönderilmiş ve bu ekip savaş alanında yoğun çalışmalarda bulunmuştur.

I. Dünya Savaşı Hindistan müslümanlarına felâket getirdi. Osmanlılar'la İngilizler'in karşı karşıya gelmemeleri için gayret sarfeden müslümanlar bunun gerçekleşmemesi üzerine Osmanlılar'dan yana tavır koydular. Bu durumdan rahatsız olan İngilizler daha savaşın başında, kamuoyunu yönlendirici yayın yapan gazeteleri kapatarak Mevlânâ Muhammed Ali ve Ebû'l-Kelâm Âzâd gibi etkili aydınları tutukladılar. Bu arada, müslümanların mukaddes beldelerle ve hilâfetin durumuyla ilgili beklentilerini garanti edecek teminatlar vererek ve bazı din adamlarından baskıyla Osmanlılar aleyhine fetvalar alarak halkı sakinleştirmeyi başardılar. Savaşın sonunda Osmanlı Devleti'nin kaderinin tartışıldığı günlerde Hindistan müslümanları yine yoğun bir kampanya ile İngilizler'e savaş sırasında verdikleri teminatları yerine getirmeleri hususunda baskı yapmaya başladılar. Bu çerçevede oluşturulan Hindistan Hilâfet Hareketi, Hindû ve müslüman bütün Hintliler'in katılımıyla büyük bir millî dava halini aldı. Bir taraftan Avrupa'ya heyetler göndererek Osmanlılar'ın hayatta kalma mücadelesi desteklenirken bir taraftan da pasif direnişle İngiltere'ye baskı yapıldı; Sevr sonrasında ise Anadolu'da başlayan Millî Mücadele'ye malî destek sağlandı. Bu mücadelenin başarıyla sonuçlanması coşkuyla karşılandı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması İslâm âleminin kurtuluşu sayıldı. Ancak çok geçmeden Mart 1924'te hilâfetin kaldırılması şaşkınlığa sebep oldu ve kabullenilmedi; bu tarihten itibaren Türkiye'ye karşı gösterilen ilgi de yerini yavaş yavaş kayıtsızlığa bıraktı.

BİBLİYOGRAFYA :

Seydi Ali Reis, *Mir'âtü'l-memâlik*, İstanbul 1313, s. 13 vd.; Feridun Bey, *Münşeat*, I, 280, 395-396; Naimâ, *Târih*, III, 1263; Cihangir, *The Tuzuk-i Jahângiri or Memoirs of Jahângir* (trc. A. Rogers - H. Beveridge), New Delhi 1978, s. 2, 144, 145; İzzî, *Târih*, İstanbul 1199, I, 13-16; M. Haq, *The Great Revolution of 1857*, Karachi 1857; W. W. Hunter, *The Indian Musulmans*, Calcutta 1876, s. 117-123; *Riyâzü'l-inşâ'* (nşr.

G. Yezdânî – C. B. Hüseyin), Haydarâbâd 1948; Bayur, *Hindistan Tarihi*, bk. İndeks; a.mlf., “Maysor Sultanı Tipu ile Osmanlı Pâdişahlarından I. Abdülhamid ve III. Selim Arasındaki Mektuplaşma”, *TTK Belleten*, XII/47 (1948), s. 617-652; a.mlf., “Osmanlı Pâdişahı II. Süleyman’ın Gürkanlı Pâdişahı Âlemgîr (Evreng-zib’e Mektubu”, a.e., XIV/54 (1950), s. 269-287; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 261-297; IV/2, s. 150, 156, 186-187; M. Hasan Khan, *History of Tipu Sultan*, Calcutta 1951; Aziz Ahmad, *Studies in Islamic Culture in the Indian Environment*, Oxford 1964, s. 28, 37-38, 53, 54; S. A. Rashid, “Ottoman-Mughul Relations During the Seventeenth Century”, VI. *TTK Bildiriler* (1967), s. 533-545; M. Mujeeb, *The Indian Muslims*, London 1967, s. 72, 236; T. W. Arnold, *The Caliphate*, London 1967, s. 159-162; I. H. Qureshi, *Ulema in Politics*, Karachi 1972, s. 219-220; P. Hardy, *The Muslims of British India*, Cambridge 1972, s. 70 vd.; Ahmet Asrar, *Kanuni Devrinde Osmanlıların Dinî Siyaseti ve İslâm Alemi*, İstanbul 1972, tür.yer.; M. Yakub Mughul, *Kanunî Devri: Osmanlıların Hint Okyanusu Politikası ve Osmanlı-Hint Müslümanları Münasebetleri: 1517-1538*, İstanbul 1974; N. Magrebi, “Ottoman-Gujarat Relations: 1517-1566”, *Studies in the Foreign Relations of India*, Haydarabad 1975, s. 184-193; Naimur Rahman-Farooqi, *Mughal-Ottoman Relations*, Delhi 1989; Azmi Özcan, *Par-Islamizm: Osmanlı Devleti, Hindistan Müslümanları ve İngiltere: 1877-1914*, İstanbul 1992; a.mlf., “Sultan II. Abdülhamid ve Hindistan Müslümanları”, *Sultan II. Abdülhamid ve Devri Semineri: Bildiriler*, İstanbul 1994, s. 125-139; a.mlf., “1857 Büyük Hind Ayaklanması ve Osmanlı Devleti”, *İslâm Tetkikleri Dergisi*, X, İstanbul 1995, s. 271-280; B. Lewis, “The Mughals and the Ottomans”, *Pakistan Quarterly*, VII/ 2, Karachi 1958, s. 5-9; Cengiz Orhonlu, “Seydi Ali Reis”, *TED*, I (1970), s. 38-56; a.mlf., “Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu”, *TD*, XXXI (1978), s. 65-143; Salih Özbaran, “The Ottoman Turks and the Portuguese in the Persian Gulf: 1534-1581”, *JAHS*, VI (1972), s. 45-87; G. Minault, “Indian Muslims’ Reactions to the Abolition of the Caliphate in 1924: The Collapse of a Nationalist Political Alliance”, *Les Annales de l’Autre Islam*, sy. 2, Paris 1994, s. 245.



AZMİ ÖZCAN

V. DİN

A) İslâmiyet. Hindistan’ın Arap dünyasıyla ilişkilerinin tarihi İslâm öncesine dayanır. Bu dönemde Arabistanlı tüccarların Hindistan kıyılarına kadar gidip buradan aldıkları malları Mısır ve Suriye yoluyla Avrupa pazarlarına ulaştırdıkları bilinmektedir. Kaynaklarda Hz. Peygamber’in Hindistan hakkında bilgi sahibi olduğuna dair rivayetler yer almaktadır (Nesâî, “Cihâd”, 41; Âzâd-ı Bilgrâmî, I, 7-57; Kâdî Ather Mubârekpûrî, *el-‘Arab ve’l-Hind*, s. 107-110). Resûl-i Ekrem, bir Hint racasının kendisine gönderdiği bir kavanoz zencefil turşusunu ashabi ile paylaşmıştır. Aynı şekilde Hz. Peygamber’in kâfur ve öd

ağacı gibi bazı Hint mallarını sevdiği, Hz. Âişe’nin de Hint elbisesi giydiği rivayet edilmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de geçen “zencebîl” (el-İnsân 76/17), “kâfûr” (el-İnsân 76/5) ve “misk” (el-Mutaffîfîn 83/26) kelimelerinin Sanskritçe olduğu ileri sürülmektedir (Seyyid Süleyman Nedvî, s. 71).

Hindistan kökenli Zut, Esâvire, Seyâbice ve Meyd kabileleri çok erken zamanlarda Arap yarımadasına yerleşmişlerdi. Bilhassa Zutlar meşhurdu; hatta Resûl-i Ekrem bir vesile ile Hz. Mûsâ’nın onlara benzediğini söylemişti. Zut kabilesinin hekimlerine zaman zaman başvurulmuş ve Hz. Âişe’nin bir hastalığında yardımcıları istenmişti. Cemel Vak’ası sırasında Hz. Ali Basra’daki devlet hazinesini Zutlar’a emanet etti; daha sonra da Muâviye Zutlar’ı Bizans akınlarına karşı Suriye’ye yerleştirdi. Zaman içerisinde ticarî ilişkiler sonucunda Arabistan kıyılarında Hint, Hindistan kıyılarında da Arap kolonileri oluştu. Arap yarımadasında yerleşen Hintliler kendi dinlerini korumuşlarsa da Hz. Peygamber zamanında münferit ihtidâ hadiselerinden de bahsedilmektedir.

Serendibliler Resûl-i Ekrem hakkında bilgi edinmek amacıyla Arabistan’a bir elçi göndermişler, elçi Medine’ye ulaştığında Hz. Peygamber’in vefat ettiğini öğrenmiş ve o sırada halife bulunan Hz. Ömer’den bilgi almıştır. Elçi de yolda ölmüş, yardımcısı geri döndüğünde halka Resûlullah’ın ve ashabın yaşayışı hakkında bilgi vermiştir. O dönemde Araplar arasında Hindistan “akıl ve hikmet ülkesi” diye meşhurdu. Şehristânî Araplar’la Hintliler’in benzer felsefî tavırlarından söz eder; meselâ her iki tarafın da eşyanın sırrını araştırdığını ve olayları metafizikle açıklamaya yoluna gittiğini söyler.

Hindistan ve Seylan adasındaki ticaret merkezleri arasında Arap kolonileri çok önemliydi. Bu topraklarda özellikle Guce-rât, Maldiv ve Malabar kıyılarında müslümanların siyasî hâkimiyet kurmasından önce yoğun Arap yerleşimi vardı. Belâzûrî, Haccâc b. Yûsuf’un Irak valiliği sırasında Serendibli bir racanın iyi niyet gösterisi olarak Irak’a bir gemi dolusu hediye gönderdiğini, geminin dönüşte, erkekleri daha önce Serendib’e yerleşen kadınları onların yanına götürdüğünü kaydederek (*Fütûh*, s. 126). Yakın zamanda Kahire-Geniza arşivinin bulunmasından sonra yapılan bazı çalışmalar ilk zamanlardaki ilişkiler hakkında ayrıntılı bilgiler ortaya koymaktadır (Goitein, XXXVII/3 [1963], s. 188-205).

İslâm’ın Yayılması. Hindistan’da İslâmiyet fetih, ihtidâ, kolonileştirme ve göçler yoluyla yayılmıştır; ancak bunlardan ihtidâ faktörünün önemi büyüktür. Muhammed b. Kâsım es-Sekafî’nin 92-93’te (710-711) Sind’i fethetmesinden sonra yerli halka müsamahalı davranması onları etkilemiş ve İslâm’ı cazip hale getirmişti. Muhammed b. Kâsım bütün mâbedlere dokunulmazlık hakkı tanıırken halka da cizye ödemeleri karşılığında ekonomik istikrar sağlanacağı ve mevcut sınıf ve statülerine dokunulmayacağı sözünü veriyordu. Bu dönemde Halife Ömer b. Abdülazîz, ele geçirilen yerlerdeki Hindû ricalarına mektup göndererek ihtidâ ederlerse müslümanlarla aynı haklara kavuşacaklarını bildirmiş, bu arada Cay Sing ve diğer bazı ricalar müslüman olmuşlardı (Belâzûrî, s. 441). Sind’de müslümanların yerleştiği ilk bölge Deybül yakınlarında idi ve burada Araplar yaşamaktaydı. Ardından Mahzûze, Beyzâ ve Mansûre gibi kasabalar kurulmuş ve bunlar zamanla birer kültür merkezi haline gelmişti. Özellikle Mansûre’nin nüfusunun büyük çoğunluğu Arap’tı. Öte yandan kaynaklar Sind’de birçok köyde Hindûlar’la müslümanların birlikte yaşadığını, Mansûre ve Mûltan’da halkın Sincde ve Arapça, Mekkân’da ise Mekkânca ve Farsça konuştuğunu bildirmektedir.

872’de müslüman olan bir Sind racası Mekke’ye kıymetli taşlarla süslü altın bir zincir yollamış, Abbâsî Halifesi Mu’temid-Alellah da bunu Kâbe’nin içine astırmıştı. Daha sonra bir Hint racası, Mansûre Emîri Abdullah b. Ömer b. Abdülazîz’den İslâmiyet’i anlatan bir kitap hazırlatmasını istedi. Racaya hazırlanan kitapla birlikte bir de Kur’ân-ı Kerîm gönderildi. Racaya Yâsîn sûresinin tefsirini dinleyince hemen müslüman oldu. Önemli bir kişinin müslüman olması daha kalabalık grupların İslâm’a girmesine yol açıyordu. Bu alanda bir diğer gelişme Abbâsî devrinde Hindistan ile Bağdat arasında kurulan bağlantıdır. Bu dönemde her iki tarafın ilim adamlarının karşılıklı ilişkileri sonucunda bir fikir alışverişi gerçekleşmiştir.

Gazneliler’in yükselişi Hindistan’da İslâm kültürünün gelişmesinde yeni bir dönem başlatmıştır. Sultan Mahmûd-ı Gaznevî Hindistan’a on yedi sefer düzenleyerek İslâmiyet’in yayılmasına zemin hazırlamış ve bölgede asırlarca sürecek Türk hâkimiyetinin temellerini atmıştır. Bunu gerçekleştirirken de Hindûlar’a karşı iyi davranmış ve ordusuna aldığı çok sayıda ki Hindû askerinin inançlarına karışmamış-